լանդական շարժումը, որ սահմանադրական բնաւորութիւն ունէր, առաջ սպառնալիքների ենթարկվեց, իսկ յետոյ հալածվեցաւ կառավարութենից, որովհետև անգլիական լրագիրները աչագին աղմուկ բարձրացրին և սկսեցին կալուածական յանցանքներ հնարել: Անգլիական վրդովված հասարակական կարծիքը ստիպում է կառավարութեան հալածել այն, ինչ որ Անգլիայի մէջ իրաւացի և օրինաւոր է համարվում: Պարնելի կարծիքով, նշանակված դատարանը անկողմնապահ չէ կարող լինել, բայց այնուամենայնիւ նա համոզված է, որ ինքը կարդարանայ: Նրա գործած ցոյցերը երբէք չեն դադարի և չեն փոքրանայ դատի պատճառով: Դատի լաւ վախճանը ցոյց կը տայ թէ անգլիական կառավարութեանը և թէ կառավարչական շրջաններին, որ Անգլիայի և Իրլանդիայի պարլամենտի յարաբերութիւնները բաւականացուցիչ չեն և որ հարկաւոր է շատ փոփոխութիւններ անել: Պարնել պէտք է ապացուցանէ, որ Իրլանդիան երբէք չի ենթարկվի օտարի տիրապետութեանը և քանի որ մինիստրութիւնը զոհեց իր սկզբունքները և սկսեց Իրլանդիան ուժի օգնութեամբ կառավարել, նրա զէնքը կոտրված է և այժմ պարզ երևում է, որ ուժն էլ անզօր է Իրլանդիայի մէջ պահպանել անգլիական տիրապետութիւնը: Իրլանդական սահմանադրական կառավարութիւնը փորձի է ենթարկվում և այդ փորձը կատարվում է այն ժամանակ, երբ Անգլիան կառավարվում է ազատամիտ և արմատական մինիստրութենից: Այդ մինիստրութիւնը վերանորոգութիւններ է խոստացել, բայց անկարող է նրանց իրագործել: Մինիստրութիւնը վերանորոգութիւններ մտցնելու տեղ, զօրքեր և ոստիկաններ է ուղարկում Իրլանդիա և աշխատում է սոված ժողովրդի վրա նորանոր հարկեր բարձել: Սրա պատճառն այն է, որ մարկիզ Հարտինգտօնը մեծ ազդեցութիւն ունի Գլադստօնի մինիստրութեան մէջ: Պարնելի կարծիքով Իրլանդիայի մէջ կալուածական վերանորոգութիւններ մտցնելու համար հարկաւոր է այժմեան պարլամենտը բոլորովին փոխել:

Դուբլինի մէջ սպասում էին իրլանդական կալուածական միութեան գրութեանը, որ նորերումս վերջապէս հրատարակվեցաւ: Այդ գրութեան մէջ ի միջի այլոց ասված է. „Վրդովելով հասարակական կարծիքը, միացեալ գործունէութիւն պահանջելով, մենք կարողացանք այն հետևանքների հասնել, որ ֆերմերը Իրլանդիայի մէջ կարող է ապրելու միջոցներ ունենալ: Մենք երբէք չենք հանգստանայ և չենք դադարի աշխատելուց, քանի որ հասարակական գործունէութիւնը չի վերջացնի կալուածական իրաւունքի ձևը, որից մեր ժողովուրդը բոլորովին ճնշված է: Մենք կը ստանանք այդ մեծ վերանորոգութիւնը ոչ թէ բռնութեամբ, ոչ թէ սպառնալիքներով և ապօրինի ճանապարհներով, այլ այն միջոցներով, որոնց մենք մինչև այժմ գործադրում էինք: Մենք կը քարոզենք ժողովուրդին, որ նա բռնութեան զէնք չը դառնայ, մենք հասարակական կարծիքը կը գրգռենք այն մարդկանց դէմ, որոնք վնասում են ժողովրդական շահերին: Ինչ ուզում են ասեն օրէնսգէտները և դատարանները, ինչ կարգադրութիւն կամենում են թող անեն պարլամենտը և կառավարութիւնը, այնուամենայնիւ ոչ մի օրէնք և ոչ մի իշխանութիւն չէ կարող ստիպել ժողովուրդին իր շահերի հակառակ վարվել, ուրեմն ժողովուրդը պէտք է յաղթող հանդիսանայ, եթէ նա հաւատարիմ կը մնայ իր սեփական շահերին: Այդ մեծ շարժմանը մասնակցելու պատճառով, բռնութիւնը ոչնչացնելու համար, ժողովուրդը ազատելու համար Պարնելը և նրա ընկերները այժմ հալածվում են անգլիական կառավարութենից, որ նրանց դատաստանի է ենթարկել: Անգլիան մի քանի ժամանակ առաջ իրլանդական ժողովուրդին ենթարկեց կալուածատէրերի իշխանութեանը և այժմ երբ Իրլանդիան կամենում է գլուխ բարձրացնել, անգլիական ազատամիտ կառավարութիւնը չէ ամաչում մերկացնել հին, ժանգոտած զէնքը: Մի քանի տարի առաջ նոյն ազատամիտ կառավարութիւնը փոփոխեց հին օրէնքները և նորերը հրատարակեց, որոնք միջոց էին տալիս Անգլիայի գործաւորներին ժողովներ կազմել և ընդդիմանալ գործատէրերի բռնութիւններին, իսկ իրլանդացիների վերաբերութեամբ նոյն կառավարութիւնը իր փոխած հին օրէնքներն է գործադրում: Մենք դիմում ենք քաղաքական ազատութեան բարեկամներին, խնդրելով, մի գումար կազմել մեր գործը առաջ տանելու համար, որովհետև մենք դրամական միջոցներ չունենք, իսկ կառավարութիւնը պետական գանձարաններ ունի:“

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թէհրան, 24 նոյտ.

Գավրէժից մինչև Թէհրան կարավանի ընթացքը լաւ եղանակներին տևում է 20 օր: Ճանապարհները մինչև Զէնճան խիստ դժուար են, անկանոն և բոլորովին բնութեան կամքին են թողված, իսկ այստեղից մինչև Գավզին և Թէհրան, սակաւ բացառութեամբ, խիստ կանոնաւոր են: Գավրէժի և Զէնճանի միջոցում կան երկու ամենաբարձր լերանց կիրճեր, որոնց գագաթները բարձրանալու համար, ուղևորք՝ այլ և այլ ձորակներով և անելի հովիտներով զանազան պտոյտներ են գործում, նոյնպէս և ցածրանալիս: Սրանցից առաջինը կոչվում է Շիբլի, իսկ երկրորդն՝ կաֆլանքու: Այս վերջինիս մօտ է Միյանէ գիւղաքաղաքը, ուր Մ ա լ ա ասուած մի ամենավտանգաւոր միջատ կայ, որի խայթուածը խիստ վտանգաւոր և մահացու է. դրա առաջն առնելու համար ոչ մի բժշկական միջոց չէ օգնում: Միմիայն կաթնեղէնից, մեղրից և մրգերից համապատասխան պահեցողութիւնը փոքր ինչ միջոց կարող է յետաձգել թշուառ զոհերի մահուան օրերը: Օտարականք այդ միջատներից չը զարնվելու համար, գիշերները կամ բացօթեայ տեղ պէտք է իջնանեն, կամ թէ սենեակներում ամբողջ գիշեր ճրագը վառ պահելու են:—Նշանաւոր է Միյանէի 24 կամարով հաչակաւոր կամուրջը, որը շատ հին ժամանակներից շինված լինելով, մի երկու տեղից քանդված է: Ունի ներքնատան նման երկու գեղեցիկ սենեակներ, ուր իջնում են քարէ սանդուղներով: Սենեակների մի կողմն բաց լինելով, գետի վրա է նայում: Ներկայ վեհափառ Շահը սրանից մի քանի տարի առաջ քանդված տեղերը նորոգել է տուած եղեր, բայց հազիւ անցել է մի տարի, այդ նորոգված մասը կրկին քանդվել և բաժանվելով հնիցը, մի կղզի է ձևացրել գետի վրա: Սրանից պարզ երևում է, թէ հիները որքան հմուտ են եղել ճարտարապետութեան արհեստին: Կաֆլանքու սարի ստորոտումը մեզ պատահեց և մի աւերակ, որը արևմտեան կողմից ունէր մի մեծ քարաշէն և կամարաձև դուռն, որի ճակատին մի ժամանակ եղել է արձանագրութիւն, բայց այժմ բոլորովին անյայտացած տեղն է միայն նշմարվում: Մտնելով այդ դռնից, օձապտոյտ ճանապարհով բարձրացանք վերև: Բարձր մի աշտարակի վրա գտանք մի փոքր սենեակ, որի արևմտեան կողմն բաց էր: Մենք ենթադրեցինք, որ սա բերդի պահապանաց սենեակ պէտք է լինի, զի այստեղից երևում էին առաջը գտնված ընդարձակ դաշտերն ու սարերը: Շարունակեցինք բարձրանալ և գտանք մի մեծ հրապարակի նման տեղ, որը հրջապատված էր ամուր պարսպով: Այսպէս շարունակ բարձրանալով հասանք գագաթը: Այստեղ գտանք մի մեծ ժայռ, որի չորրորջը պատած էր քարուկիրով: Այս ամբողջ շէնքն քառակուսի տան ձև ունէր: Այս աւերակը, որ հրջապատված էր ամուր աշտարակներով, իր ժամանակին խիստ ամուր և անառիկ բերդ է եղած: Աւանդութեամբ պատմում են, որ այս բերդը շինած է մի ազնուական աղջիկ, որի անուամբ ցարդ Գ ը ղ գ ա լ է ս ի են ասում: Սոյն այս բերդի մօտ կայ և մի այլ հոյակապ քարաշէն կամուրջ, որ և ունի շատ մեծ ներքնատունք: Այս կամուրջն էլ վերոյիշեալ աղջիկն շինած լինելով, Գ ը ղ ք ի օ ր փ ի ւ ս ի է կոչվում: Պատմում են, թէ պարսից Շահերը երբէք այս կամուրջի վրայից չեն անցկացել, անպատուութիւն համարելով իրանց նման ինքնակալներին մի աղջկայ շինած կամուրջի վրայից անցկենալը:—Այս տեղից շարունակելով մեր ճանապարհը, հասանք Շահ-Աբբասի քարվանսարի մօտ իջևանեցինք: Շահ-Աբբաս ճանապարհներին շատ քարվանսարաներ ունի շինել տուած: Այսպէս շարունակելով մեր ճանապարհը, հասանք Զէնճան. մինչև այստեղ մեզ ուղեկցում էին աւելի քան 800 ձիաւորք, որոց մի մասն Քեալպլա և միւս մասն Խորասան էին գնում ուխտ: Մահմետականների կարծիքով, ով որ այդ ուխտատեղիներից մինում կը մեռնի, կամ ոսկորտիքն կամփոփվեն, նա ինչ կուզէ լինի, աւազակ թէ մարդասպան, բոլորովին կարդարանայ: Այս պատճառաւ աւելի քան 50 դագաղ ձիերի վրա բարձած տանում էին միասին: Ահա ամենահեշտ միջոց տարածելու տարափոխիկ հիւանդութիւնք: Կարծես բաւական չէին ուխտաւորների անթիւ զոհերի արիւնից յառաջ եկած հիւանդութիւնք, սա էլ աւելի:

Զէնճան բաւական մեծ և վաճառաշահ քաղաք է, հիանալի և գեղեցիկ այգիներ ունի: Այս քաղաքից 15 վերստ հեռաւորութեամբ հանքային ջրեր կան, ուր դիմում են այլ և այլ կողմերից ոսկորի և կամ ջղային հիւանդութիւն ունեցող անձինք: Զէնճանից 40 վերստ հեռաւորութեամբ գտնված և հռչակված ոսկեհանքն երկար և տաժանելի խուզարկութիւնից և հետազօտութիւնից յետոյ բոլորովին ապարդիւն է դուրս եկած, այնպէս որ հարիւր լիտր հողից, հազիւ մի միսխալ ոսկի է արտադրված, այդ պատճառաւ բոլոր գործաւորք ձեռնունայն վերադարձել են:

Զէնճանից 25 վերստ հեռաւորութեամբ գտնվում է և մի անտառ, որի մէջ կան անթիւ և անհամար վարազներ, որից թուրքերը ոչ մի օգուտ չեն կարողանում քաղել. գլխաւոր պատճառն իրանց կրօնքով խոզը պիղծ համարելն է:

Այս քաղաքից մի օր հեռաւորութեամբ դէպի արևելք գտնվում է Սուլթանիէ գիւղաքաղաքը, ուր կայ մի թագաւորական պալատ, որը շինված է մի բլրակի վրա ընդարձակ և գեղատեսիլ դաշտերով հրջապատված: Կայ և մի հոյակապ և ամենաբարձր աղօթարան, որի մէջ թաղված են երեւելի թագաւորաց մարմինները: Սորա գմբէթն ու պատերը ամբողջ զարդարված են ծաղկեայ գեղեցիկ նկարներով: Այս շինութիւնը, որի տեսքն իսկ կենդանի վկայ կարող է լինել իր հնութեան, 843 տարիներ է տեսած:

Գազվինում ևս կան մի քանի թագաւորական պալատներ, որոց աւերակները միայն երևում են այժմ. վաղ այստեղ է եղել պարսից շահերի աթոռանիստ քաղաքը: Կան երկու նշանաւոր և բարձր մզկիթներ: Սորանից երեք տարի առաջ ներկայ վեհափառ Շահն շինել է տուած մի գեղեցիկ հիւրանոց բոլորովին եւրօպական ճաշակով: Նշանաւոր են դարձեալ այս քաղաքի նոր շինված դռները: Գազվին ունի բամբակի առատ բերք, պիստակ, չամիչ և այլ զանազան բերքեր: Այստեղ կայ հայոց մի փոքրիկ խումբ, որ պարապում են վաճառականութեամբ, նոյնպէս հեռագրական մի գլխաւոր պաշտօնեայ պ. Յովհաննէս Թամամեանց, սոյա միութիւնն և վերին աստիճանի հիւրասիրութիւնն գովութեան արժանի են:

Գազվինից դէպի արևելք շարունակելով մեր ճանապարհը, 5 օրից հասանք Թէհրան. պէտք է ասած, որ այս քաղաքը կատարեալ եւրօպական քաղաքների կերպարանք է առացել: Ունի փառաւոր և լաւ շինութիւններ: Նշանաւոր են Շահի պալատները, թանգանօթարանը, փառօզարանը և այլ հասարակաց շինութիւնները, պողոտայք, հրապարակք, վաճառանոցք և այլն և այլն: Թէհրանի մօտ կայ հարուստ հանքածուխ, նոյնպէս առատ պղնձի հանք: Այս հանքերի մօտ գտնվում են բազմաթիւ եղջերուներ և անհամար վարազներ, որոնք Ռուսի անտառներից են գալիս:

Այսօր՝ որ է 24 նոյեմբերի, Թէհրանում կատարվեցաւ մի ամենափառաւոր և արտաքոյ կարգի շքեղ հանդէս: Այս հանդէսն էր թագաւորի աղջկայ հարսանեաց հանդէսը: Ես հրաժարվում եմ այս հանդէսը մանրամասնաբար նկարագրելուց, միայն ընթերցողին մի փոքր գաղափար տալու համար կասեմ, որ այս աւուր հանդիսի համար ծախս է եղել միջին հաշւով 300,000 րուբլի: Մինչդեռ Պարսկաստանի միւս քաղաքները մեծաւ մասամբ սովից կոտորվում են:

Թէհրանում մօտ 200 հայոց տուն կայ, որք այլ և այլ կողմերից են գաղթած: Սոցանից ոմանք տէրութեան գլխաւոր պաշտօնեաներ են, ոմանք վաճառականք, միւս մի մասն նշանաւոր ոսկերիչներ, դերձակներ և այլ արհեստաւորներ: Մի տղայոց ուսումնարան կայ 40 աշակերտներով, որը բացված է Ուսումնասիրաց ընկերութեան ձեռամբ: Ուսումնարանը մի ժամանակ ունեցել է 350 թուման տարեկան եկամուտ, բայց այժմ, ինչ ինչ ցաւալի պատճառներով այդ օրինաւոր ազբիւրը ցամաքել է: Ուսումնարանը այժմ կառավարվում է վեհափառ Շահի յատկացրած 200 թումանով: Հայ օրիորդք յաճախում են գաղղիացիների ուսումնարանը, գեղեցիկ կերպով խօսում են ֆրանսերէն լեզուն, բայց ցաւալի է, որ երկու տող հայերէն չեն կարողանում գրել: Կայ և մի ընթերցարան, ուր յաճախում են ի միջի այլոց, և հայ աւետարանական եղբայրներ: Սա առաջին քայլն է, որ անում են հայերը, և որը «Մշակի» քարոզների արդիւնքն է, որ այսպիսի հեռաւոր տեղերում իսկ արձագանք է գտել: Ազգային ընկերութիւնք վերջին ժամանակներս ինչ ինչ պատճառով թուլացել և այժմս հոգեվարքի մէջ են: Եթէ մի քանի բարեմիտ ազդեցութեան տէր անձինք աշխատեն, կարող են կենդանութիւն տալ ընկերութեանց: Թէհրանի պատուարժան ազգայինք, չը նայած իրանց փոքրամասնութեան, բարեգործական ձեռնարկներից երբէք ետ չեն մնացել: Այս վերջին ժամանակներում աւելի քան 700 թուման են հաւաքել, որից 310 ուղարկված է Վանայ սովելոց, իսկ մնացածը Ասպահանի կուսանաց մենաստանին:

Գ. Ս. Տ. Ագամեանց

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 նոյեմբերի: „Новое Время“ լրագիրը լսել է որ տպագրական օրէնքները վերաքննող յանձնաժողովի վճիռը նպաստաւոր է մամուլի ազատելուն վարչական պատիժներից: Գործերի քննութիւնը, որոնք հետևանք կը լինեն տպագրական խօսքի զեղծումների, դիտաւորութիւն կայ մասնաւորապէս յանձնել դատարաններին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 նոյեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 50 կ., երկրորդ 92 ր. 37 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 92 ր. 75., ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 220 ր. 25 կ., երկրորդ 214 ր. 50 կ., արևելեան առաջին 90 ր. 62 կ., երկրորդ 90 ր. 50 կ., երրորդ 90 ր. 37 կ., ոսկի 8 ր. 5 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,69 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Բերլինի վրա 209 մարկ 62 պֆ. Փարիզի վրա 260 ֆրանկ:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ